

JE LI BISKUP VRHOVAC BIO CRKVENI OBNOVITELJ PO MJERI TRIDENTSKOG KONCILIA ILI JANSENIST?

Franjo Emanuel HOŠKO, Rijeka

Zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac već dugo vremena zanima hrvatske društvene i crkvene povjesničare. Naravno, društvene povjesničare zanima njegovo društveno, osobito političko i kulturno, djelovanje, dok crkveni proširuju ili usredotočuju svoja istraživanja na njegovo crkveno djelovanje. Crkveni povjesničari koji u najnovije vrijeme istražuju Vrhovčevu ulogu u životu Crkve u središnjem dijelu kontinentalne Hrvatske, tj. barem na području Zagrebačke biskupije na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, udaljuju se od prosudbi koje su sredinom 20. stoljeća o Vrhovcu donijeli u svojim istraživanjima Tibor Geczy, Franjo Cvetan i Ivan Škreblin jer su uočili kompleksnost jozefinizma i tako otvorili mogućnost razaznavanja jesu li se pojedini jozefinisti više ili manje vezali uz koju od sastavnica jozefinizma. Budući da su i noviji crkveni povjesničari skloni Vrhovčevu pripadnost jozefinizmu na jedan način ocjenjivati prije njegove biskupske službe, a na drugi način dok je bio biskup, ovaj rad nastoji ukazati da je opravdano ne samo opće mišljenje povjesničara da je Vrhovac bio jozefinist prije nego što je postao biskup već da je to bio od svojih studentskih dana pa do smrti, i to osobito vjeran idejama jansenizma.

KLJUČNE RIJEČI: *Vrhovac, jozefinizam, vjernost Tridentskom koncilu, jansenizam, »sinoda«.*

Maksimilijan Vrhovac četiri je desetljeća vodio Zagrebačku biskupiju (1787.–1827.).¹ Bilo je to u vremenu razmahalog i kasnog jozefinizma. Njegovo je djelovanje neobično sadržajno i bogato jer je »htio unijeti nove odnose u hrvatsko društvo, poglavito u svezi s ukidanjem kmetstva, uvođenjem vjerske tolerancije, podizanjem prosvjetne i gospodarske razine širokih narodnih slojeva, povezivanjem i osvješćivanjem naroda iz svih povijesno hrvatskih krajeva, a kao biskup zalagao se za duhovni preporod« vjernika.² Svećenicima je preporučivao da njeguju narodni jezik i skupljaju narodno blago: narodne pjesme, mu-

¹ Cjelovitu Vrhovčevu biografiju, pisanu ponajprije s motrišta njegova političkog, društvenog i kulturnog djelovanja, pruža rasprava: Dragutin PAVLIČEVIĆ, »Maksimilijan Vrhovac. Život i djelo«, u: Maksimilijan VRHOVAC, *Dnevnik. Diarium*, sv. 1, Zagreb, 1987.

² Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, 2. izdanje, Zagreb, 1996., 391.

dre izreke i poslovice. Takvo široko djelovanje na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće doista nije lako prosuditi tako da bi svi bili zadovoljni. Stoga »liberalni povjesničari veličaju Vrhovčeve jozefinističke i slobodarske narode, masonske usmjereni povjesničari uporno naglašavaju njegovu pripadnost slobodnom zidarstvu, a katolički nastoje pronaći opravdanje za određene Vrhovčeve stavove ili barem dovode u pitanje njegovu opredjeljenje za jozefinizam i njegovu pripadnost slobodnom zidarstvu.«³

Nakon što je za crkvene povjesničare na zadovoljavajući način objašnjena Vrhovčeva pripadnost slobodnom zidarstvu,⁴ oni ipak nisu ni u najnovije vrijeme jedinstveni u svojoj prosudbi njegove zauzetosti u provođenju jozefinističkih ideja koje su postale model po kojem je u njegovo vrijeme valjalo oblikovati sveukupan društveni i crkveni život u Habsburškoj Monarhiji. No nesklad u tim prosudbama tek je dijelom plod nedovoljnog poznavanja Vrhovčeva života i djelovanja, a mnogo je više plod neusklađenosti u prosudbi samog jozefinizma, tj. njegova sadržaja. Ovaj je rad izraz nastojanja da se unese više svjetla u rješenje pitanja o tome kako je moguće na osnovi istih dokumenata tvrditi da je Vrhovac bio crkveni obnovitelj po mjeri Tridentskog koncila i u isto vrijeme jansenist. Odgovor je: omogućilo je to Vrhovčevo prihvaćanje zasada kasnog jansenizma pa stoga valja ukazati na njegovu jansenističko opredjeljenje, što opravdava tek suvremeno razumijevanje samog jozefinizma.

1. Vrhovac u svjetlu istraživanja hrvatskih crkvenih povjesničara

Najmlađe pokoljenje hrvatskih crkvenih povjesničara poštuje istraživanja crkvenih povjesničara iz sredine prošloga stoljeća jer se poziva na rezultate njihova istraživanja. Riječ je o Tiboru Geczyju, Franji Cvetanu i Ivanu Škreblinu.

1.1. Po sudu crkvenih povjesničara iz sredine 20. stoljeća Vrhovac kao biskup nije bio jozefinist

Tibor Geczy je 1938. u Beču obranio doktorski rad *Beitraege zur Lebensgeschichte des Agramer Bischofs Maximilian Verhovacz (1752.–1827.)*, prethodno istražujući povijesna vrela u Kaptolskom i Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu, a također u državnim arhivima u Zagrebu, Budimpešti i Beču. U posljednjem poglavlju svoga rada Geczy u više navrata Vrhovčevo djelovanje naziva »blagoslovljenim«: najprije kad spominje njegovu pominjenje s katedralnim kaptolom, a zatim tu oznaku daje njegovu uspješnom nastojanju oko podizanja mladih svećenika koji su se predali pastoralnom djelovanju, a osobito kad tvrdi da se rezultat toga pastoralnog rada očitovao u moralnoj obnovi vjernika. Vrhovac, utvrdio je Tiburtius Geczy, uspio je 1784. spriječiti da studenti generalnih sjemeništa borave u privatnom smještaju izvan sjemenišne zgrade. Na početku svoje biskupske službe prema svećenicima pokazuje puno razumijevanja jer su zbog pada njihova broja bili preopterećeni pastoralnim obvezama, ali oštro primjećuje da su mnogi »vanitate et aliorum exemplo

³ Franjo ŠANJEK, *nav. dj.*, 394.

⁴ Josip KOLANOVIĆ, »Jedna sporna epizoda iz života Maksimilijana Vrhovca«, *Croatica christiana periodica*, 5 (1981.), br. 7, 1–28.

seducti« pa zahtijeva, među ostalim, nošenje svećeničkog odijela. Upravo Vrhovčevu brigu o mladom kleru Geczy izričito označuje nastojanjem da se njegova moralna razina uzdigne na razinu koju je zacrtao Tridentski sabor.⁵

Premda je već Geczy analizirao rad i zaključne uredbe tzv. Vrhovčeve biskupijske sinode 1803. u Zagrebu,⁶ Franjo Cvetan je zaključcima spomenute sinode, zapravo dvodnevnoga svećeničkog skupa, posvetio svoj doktorski rad *Constitutiones Maximiliani Vrhovac episcopi Zagrebiensis et josephinismus* (Zagreb, 1942.) istražujući zaključke Vrhovčeve biskupijske sinode s crkvenopravnog motrišta. On je uvjeren da njegova istraživanja Vrhovčeva djelovanja i samih zaključaka Zagrebačke sinode ne potvrđuju da se Vrhovac kao zagrebački biskup pokazao jozefinistom jer je u spisu sinode *Acta et decreta conventus cleri dioecesis Zagrebiensis ... sub praesidio ... Maximiliani Vrhovac ... celebrati* prije svega prepoznatljiv kao apostolski muž i revan sljedbenik crkvenih predaja.⁷ Stoga na temelju svojih istraživanja zaključuje da samo Vrhovčevi protivnici i neprijatelji i danas ustrajavaju u tvrdnji da je on bio velik sljedbenik jozefinističkih ideja za cijeloga svoga života. Cvetan priznaje da je Vrhovac bio optužen pred državnim vlastima 1794. zbog svog prijateljavanja s opatom Ignacijem Martinovićem, jakobincem i urotnikom protiv državnih vlasti, ali misli da su i te tužbe bile iz zavisti jer sadržaj tužbi nije bio vjerske ni crkvene naravi, već političke.⁸

Ivan Škrebliin istraživao je pastoralno djelovanje biskupa i svećenstva u Zagrebu u 18. i 19. stoljeću. U tom je istraživanju najvjerojatnije bio pod dojmom tek objavljenog Cvetanova rada, ali je uočene činjenice i zabilježene Vrhovčeve uredbe tako protumačio da njegov sud glasi: biskup Vrhovac kroz »40 godina radi neumorno na normativnom sređivanju biskupije«. Zatim zaključuje: »Kao neki moto Vrhovčevih nastojanja mogli bismo kratko sažeti ovim riječima: 'omnia restaurare secundum concilium Tridentinum'«. ⁹

Dakle, Geczy, Cvetan i Škrebliin sredinom prošloga stoljeća Vrhovca smatraju biskupom po mjeri Tridentskog sabora. Ne samo da ne mare za pisanja laičkih historičara koji naglašavaju da je Vrhovac bio slobodni zidar već ne uočavaju ni druge jozefinističke stavove u Vrhovčevu biskupskom djelovanju.

1.2. Vrhovac je po sudu novijih crkvenih povjesničara i kao biskup bio jozefinist

Franjo Šanjek se ne ustručava napisati da je Maksimilijan Vrhovac prepoznatljiv kao »jozefinist i u nekim svojim pogledima slobodarski usmjeren, što mu omogućava brzi uspon

⁵ Tiburtius GECZY, *Beitraege zur Lebensgeschichte des Agramer Bischofs Maximilian Vrhovac (1752.–1827.)*, Wien, 1938. (strojopis), str. 12, 30, 116: »Das sittliche Niveau des Klerus erreichte langsam die vom Tridentinum verlangte Hoehe ...«

⁶ ISTI, *nav. dj.*, 87–100.

⁷ Franjo CVETAN, *Constitutiones Maximiliani Vrhovac episcopi Zagrebiensis et josephinismus*, 187/.

⁸ Franjo CVETAN, *Constitutiones Maximiliani Vrhovac episcopi Zagrebiensis et josephinismus*. Zagreb, 1942., 37.

⁹ Tim riječima Škrebliin nehotice priznaje da Vrhovac spada među one biskupe u Habsburškoj Monarhiji koji su bili nezadovoljni katoličkim barokom pa nastoje u razdoblju jozefinizma provesti uredbe Tridentskog koncila po principima obnovnog katoličanstva. – Usp. Ivan ŠKREBLIN, »Pastorizacija u gradu Zagrebu kroz 18. i 19. stoljeće«, u: *Kulturno povijesni zbornik Zagrebačke nadbiskupije u spomen 850. godišnjice osnutka*, 1. dio, Zagreb, 1944., 745, 746.

u karijeri»; bio je, naime, očite »prosvjetiteljske usmjerenosti« i u »duhu prosvjetiteljskih ideja htio je unijeti nove odnose u hrvatsko društvo«. Stoga su u njegovu crkvenom, političkom i gospodarskom djelovanju najizrazitije »prosvjetiteljsko-jozefinističke ideje u Hrvata«. ¹⁰ Bio je slobodni zidar, ¹¹ ali je također očito da se »kao biskup zalagao za duhovni preporod ne samo njemu povjerenih vjernika nego i cijele Hrvatske«. Stoga ne bi bilo opravdano izgubiti iz vida Vrhovčevo nastojanje potkraj razdoblja krutog jozefinizma oko preuređenja ustrojstva biskupije, uređenja sjemeništa, organizacije pastoralnog rada svećenika i težnje prevesti Bibliju na narodni jezik. Šanjek nadalje ističe to njegovo biskupsko djelovanje i k tome naglašava da »biskup Vrhovac ... posebnu pozornost posvećuje intelektualnom i moralnom odgoju klera. Kao profesor teologije na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji, kasniji rektor središnjih sjemeništa u Zagrebu i Budimu, napokon i kao biskup trudi se da odgoj klera bude usmjeren prosvjetiteljski. Vrhovac odlučno ustaje protiv posvjetovnjačenog života svećenika i insistira na savjesnosti i zauzetosti za pastoralni rad...« ¹²

Premda Juraj Kolarić smatra da je Vrhovac »slovio kao izraziti predstavnik prosvjetiteljstva«, ¹³ nije dosljedan u svom sudu jer tvrdi da je »Vrhovac bio čovjek povjerenja Josipa II. i odan prosvjetiteljskim i jozefinističkim idejama ... pa je reformirao odgoj prema jozefinističkim uputama za sva sjemeništa«, ¹⁴ a zatim piše tvrdnju koja zbunjuje: »iako prosvjetiteljski nastrojen, nije bio jozefinist u pravom smislu riječi. Svojom sinodalnom konstitucijom od godine 1803. odredio je da se odredbe Trdentinskog sabora moraju održavati ako nisu protivne kraljevskim odredbama.« ¹⁵ Čini se da je ostao pod dojmom istraživanja Franje Cvetana koji je postavio tvrdnju da Vrhovac kao biskup ni po čem nije očitovao da je pristalica jozefinizma. ¹⁶ Ipak Kolarić ne odustaje od općenite tvrdnje da je Vrhovčevo djelovanje bilo nadahnuto prije svega prosvjetiteljstvom pa je zato ono bilo u skladu s »jednom od temeljnih svrha crkvene reforme Josipa II.« ¹⁷

Arhivist i crkveni povjesničar Andrija Lukinović, pišući povijest Zagrebačke biskupije, ističe da »jozefinizam – politički pojam ... – obuhvaća cijeli sklop političkih, gospodarskih i vjerskih reformi za vladavine cara Josipa II., ali prvenstveno se pod tim pojmom misli na 'crkvenu politiku' Josipa II.«. Kad govori vrlo opširno o djelovanju biskupa Vrhovca, ne ulazi u poblize označavanje Vrhovčeve jozefinističke usmjerenosti jer bilježi: »Nesumnjivo je Vrhovac pripadao krugu u koji je Josip II. imao povjerenje. Bilo bi naopako misliti da je Vrhovac bio slijepi pristaša svih nazora i nastojanja Josipa II. kao što je neistinito da

¹⁰ Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, 391.

¹¹ Cvetan priznaje da je Vrhovac drugovao sa slobodnim zidarom Aurelijem Fesslerom, ali odbija tvrdnje da je sam pripadao slobodnim zidarima i smatra činjenicom da nedostaju vjerodostojni dokumenti koji bi opravdali takvu tvrdnju. – Franjo CVETAN, *Constitutiones Maximiliani Vrhovac episcopi Zagrebiensis et josephinismus*, 37.

¹² Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, 391, 392.

¹³ Juraj KOLARIĆ, *Maksimilijan Vrhovac, 1787.–1827.*, 428, 429.

¹⁴ ISTI, *isto mj.*, 429, 430.

¹⁵ Juraj KOLARIĆ, »Prosvjetiteljstvo i jozefinizam u Zagrebačkoj biskupiji«, u: Antun ŠKVORČEVIĆ, *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094 – 1994. Zbornik u čast kardinala Franje Kuharića*, Zagreb, 1995., 313.

¹⁶ Franjo CVETAN, *Constitutiones Maximiliani Vrhovac episcopi Zagrebiensis et josephinismus*, 37.

¹⁷ Juraj KOLARIĆ, *Maksimilijan Vrhovac, 1787.–1827.*, 435.

kod ovog cara baš ništa nije bilo dobro ... Vrhovac je bio uvjereni pristaša novih ideja i držao je da ih i Crkva treba prihvatiti.«¹⁸

2. Prepoznatljivost Vrhovčeva pripadanja jozefinizmu

Kad se trudi objasniti jozefinizam u vrijeme prvih Vrhovčevih godina svećeništva, tj. poslije 1776., kad je bio profesor dogmatskog bogoslovlja na Zagrebačkoj akademiji i zamjenik upravitelja sjemeništa, Kolarić naglašava da je to bilo vrijeme »širenja prosvjetiteljskih i jozefinističkih ideja«; tada je, naime, car Josip II. provodio svoje reforme na načelima febronijanizma i galikanizma.¹⁹ Šanjek pak naglašava da »jozefinizam ima sličnosti s galikanizmom«, a prihvaća i misao da su reforme crkvenoga visokog školstva carice Marije Terezije (1740.–1780.) provedene s »prizvukom jansenizma«.²⁰ Prosudujući pak Vrhovčeve stavove misli da je bio »u nekim svojim pogledima slobodarski usmjeren«.²¹ Dakle, premda posljednja generacija hrvatskih crkvenih historičara nije u svom shvaćanju jozefinizma jedinstvena, može se zaključiti da oni smatraju kako uz bok jozefinizma valja staviti i prosvjetiteljstvo,²² dok sam jozefinizam uključuje i ideje febronijanizma,²³ galikanizma i jansenizma.

2.1. Prosvjetiteljstvo kao ozračje jozefinizma

Prije navedeno Lukinovićevo objašnjenje jozefinizma potvrđuju i drugi suvremeni povjesničari jer misle da je jozefinizam osobita politička filozofija, ali i ime povijesnog razdoblja na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće u Habsburškoj Monarhiji, kada je nastojanjem državnih upravnih vlasti uspostavljen državno-politički sustav s osobitim kulturnim, društvenim i gospodarskim programom, koji je na svim tim područjima javnoga života, a napose na crkvenom, obilježio javni život u Habsburškoj Monarhiji.²⁴ Državna politika je, naime, u doba Marije Terezije, Josipa II. i Leopolda II. (1790.–1792.) kao glavni cilj postavila centralizaciju upravnog aparata, a »duhu jozefinizma je odgovaralo da Monarhija bude i

¹⁸ Andrija LUKINOVIĆ, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, Zagreb, 1995., 278.

¹⁹ Juraj KOLARIĆ, *Maksimilijan Vrhovac, 1787.–1827.*, 428.

²⁰ Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, 390.

²¹ ISTI, *nav. dj.*, 391.

²² Josip Buturac i Antun Ivandija, i to na temelju Buturčeva istraživanja korijena i naravi jozefinističkog prava, misle da je već carica Marija Terezija bila u krugu savjetnika koji »su bili zadojeni racionalizmom, iluminizmom te političkim galikanizmom ili regalizmom«, ali ne tvrde da je jozefinizam kao politički i filozofski sustav usvojio ideje svih tih filozofskih i političkih sustava. – Usp. Josip BUTURAC, Antun IVANDIJA, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1973., 221.

²³ Buturac i Ivandija izričito napominju samo da je jozefinizam usvojio ideje febronijanizma. – Usp. *nav. dj.*, 221.

²⁴ Sveobuhvatnost jozefinizma kao političkog, društvenog, gospodarskog i kulturnog programa postaje razvidna u radovima objavljenim u dva zbornika: Erich ZOELLNER (ured.), *Oesterreich im Zeitalter des aufgeklaerten Absolutismus* (Wien, 1983.) i *Oesterreich im Europa der Aufklaerung* (Wien, 1985.). Prvi zbornik sadrži radove simpozija u organizaciji Bečke katoličke akademije, a drugi međunarodnog simpozija u organizaciji Austrijske akademije znanosti. Radovi drugog znanstvenog skupa objavljeni su u dva sveska. – Usp. također: Moritz CSAKY, *Von der Aufklaerung zum Liberalismus*, Wien, 1981.; Anna M. DRABEK, Richard G. PLASCHKA, Adam WANDRUSZKA (ur.), *Ungarn und Oesterreich unter Maria Theresia und Joseph II.*, Wien, 1982.

socijalna i redarstvena država« pa je i na »području sudstva jozefinizam postigao značajne ... uspjehe;« ipak su »bit jozefinističkog zakonodavstva tvorile crkveno-političke mjere i odredbe.«²⁵ No ne valja izgubiti iz vida da se pod imenom jozefinizma najčešće misli na crkveno-političke reforme u duhu prosvjetiteljstva za cara Josipa II. koji ih je provodio punom radikalnošću.²⁶

Kolarić i Šanjek često koriste sintagmu »jozefinizam i prosvjetiteljstvo«, u kojoj prosvjetiteljstvo nazivaju slobodarstvom i tako označuju idejni sklop koji je vladao potkraj 18. i početkom 19. stoljeća u Srednjoj i Zapadnoj Europi. Premda i drugi pisci razlikuju jozefinizam i prosvjetiteljstvo,²⁷ nije opravdano jozefinizam staviti uz bok prosvjetiteljstva kao dvije različite duhovne stvarnosti jer on pripada matici prosvjetiteljstva potkraj 18. i na početku 19. stoljeća. On je tipičan austrijski oblik prosvjetiteljstva, kojem su temelji postavljeni prije vladanja cara Josipa II., da bi se u njegovo vrijeme razmahao u potpunosti i pokazao svu svoju oporost zbog cezaropapističkih oznaka, ali ga je nadživio i trajao je sve do sredine 19. stoljeća.²⁸ Prosvjetiteljstvo je udarilo pečat jozefinizmu jer je ono stvorilo ozračje u kojem je on nastao i u kojem se odvijao. To je mišljenje usvojio i slovenski povjesničar France M. Dolinar pa ukazuje da je moderni austrijski povjesničar Fritz Valjavec postavio i opravdao tvrdnju da je jozefinizam cjelovita politička filozofija koja prihvaća ideje prosvjetiteljstva, što se ne očituje samo u odnosu Crkve i države već i na drugim područjima državne politike i društvenog života. Zato on ubraja i Valjavca među najvažnije predstavnike različitih poimanja jozefinizma.²⁹

Jozefinizam, i to popraćen prosvjetiteljstvom, prihvatili su i ljudi Crkve, premda Andrija Lukinović jozefinizam sudi vrlo oštro kad naglašava: »Jozefinizam kao ideologija u sebi je sadržavao za Crkvu neprihvatljiva načela. Na Crkvu je gledao kao na isključivo društvenu organizaciju; korisnu kad je ona mogla poduprijeti politički, kulturni i materijalni napredak društva; nekorisnu kad je propovijedala vjeru, molitvu i duh Evanđelja. Takvu ideologiju Crkva zbog svog poslanja dakako nikad nije mogla prihvatiti. Jozefinizmu se morala suprotstaviti i onda dok je on službeno vladao, s njegovim se nazorima morala boriti još desetljećima poslije, pa i u današnje vrijeme, kad se on javlja pod drugim imenima.«³⁰ Očito da Lukinović u jozefinizmu vidi samo nastojanje izgradnje državne Crkve,

²⁵ Erich ZOELLNER, Therese SCHUESSEL, *Povijest Austrije*, Barbat, Zagreb, 1997., 210, 211.

²⁶ »Ideje prosvjetiteljstva, najčešće nazivane 'jozefinizmom' (iako sin Marije Terezije nije bio ni začetnik ni usamljeni provoditelj te ideje), bile su u Austriji pod utjecajem *jansenizma*, crkvenog pokreta koji je inicirao biskup *Cornelius von Ypern*, s obilježjem vrlo stroge vjerske discipline. Više su od teoloških, državno-crkvena učenja toga pravca utjecala na mjerodavne ličnosti javnog života u Austriji te određivala njihove odluke u crkveno-političkome smislu«, *nav. dj.*, 206).

²⁷ Matjaž AMBROŽIČ, »Rim i duhovni tokovi v Evropi v Herbersteinovem času«, u: *Herbersteinov simpozij v Rimu*, Celje, 2004., 29–34.

²⁸ Rudolf ZINHOBLER, »Joseph II. und der Josephinismus«, *Theologisch-praktische Quartalschrift*, 139 (1991.), br. 4, 402.

²⁹ Fritz Valjavec objašnjava da je jozefinizam tipično austrijski oblik prosvjetiteljstva koji se očituje na polju politike, kulture i života Crkve i zatim prerasta u nazor na svijet (*Der Josephinismus*, Wien, 1944.). Premda povjesničari bečke škole cijene ovu povezanost jozefinizma i prosvjetiteljstva, ne misle da takvo obrazloženje dovoljno vodi računa o kompleksnosti skupa ideja koje sadrži jozefinizam pa stoga ne razjašnjava već istaknute njegove sastavnice. – France M. DOLINAR, *Jožefinci med Rimom in Dunajem. Škof Janez Karel grof Herberstein in državno cerkvenstvo*, 43, 44.

³⁰ Andrija LUKINOVIĆ, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, 276.

a i Kolarić odlučno odbija da obnovno katoličanstvo može biti sastavnica jozefinizma jer ističe da »svaka reforma koja ne priznaje crkvenu samosvojnost ne može se nazivati reformom«. ³¹ Ipak je jozefinizam u svom programu sadržavao elemente koje su upravo mnogi crkveni ljudi onoga vremena prihvaćali vrlo spremno u nadi da koriste upravo samoj Crkvi. To potvrđuje i sam Vrhovac, kako to navodi upravo Lukinović. ³² Bilo je to zato što je jozefinizam ipak sadržavao i osobit program crkvene obnove, i to po programu obnovnog katoličanstva, a u program jozefinizma unijeli su ga upravo crkveni ljudi.

2.2. Dvije sastavnice jozefinizma

Kako su jasno istaknuli Šanjek i Kolarić, jozefinizam ima dodirnih točaka s galikanizmom, ³³ febronijanizmom ³⁴ i jansenizmom. ³⁵ Postavljaju se pitanja u kojoj su mjeri ti pokreti postali sastavnicama jozefinizma. Austrijski povjesničari Zoellner i Schuessel ističu da su se »najrazličitija duhovna strujanja i tradicije sastale ... u terezijansko-jozefinističkoj

³¹ Juraj KOLARIĆ, *Prosvjetiteljstvo i jozefinizam u Zagrebačkoj biskupiji*, 311.

³² Andrija LUKINOVIĆ, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, 279, 280.

³³ Galikanizam već svojim imenom ukazuje da je riječ o osobitome francuskom sustavu odnosa između Crkve i države u kojem je država sebi pridržala prava i u crkvenim pitanjima ističući da zapravo slijedi uređenje rane Crkve u Francuskoj. Galikanski usmjereni teolozi još su u 17. stoljeću lučili pravni sadržaj braka i njegovo religiozno-sakramentalno značenje. Naglašavali su da svjetovna vlast uređuje bračni ugovor, dok crkvena vlast ima zadaću urediti ono što se odnosi na podjelu sakramenta ženidbe. To galikansko učenje bilo je osnova prosvjetiteljskoj filozofiji po kojoj je brak ponajprije ugovor prirodnog ili građanskog prava pa stoga podliježe uredbama svjetovne vlasti. Sakramentalna stvarnost braka u nadležnosti je Crkve, ali je po svojoj naravi tek pridodano i naknadno uređenje braka po sakramentu ženidbe. Konstitucija galikanskog klera, tj. *Cleri gallicani de ecclesiastica potestate declaratio*, na koju je bitno utjecao biskup J. B. Bossuet (1627.–1704.), 19. ožujka 1682. izričito je proglasila: »reges et principes in temporalibus nulli ecclesiasticae potestati Dei ordinatione subijci, neque auctoritati clavium Ecclesiae directae vel indirectae deponi«. Podrobnije učenje o bračnom pravu razložio je galikanski teolog Jean de Launoy (+ 1674.) u spisu *Regia in matrimonium potestas* (1674.). – Francuski su prosvjetitelji to galikansko učenje usmjerili posvemašnjoj laicizaciji braka, što je utjecalo i na patent o ženidbi cara Josipa II. od 16. siječnja 1783. godine. – Usp. Leo JUST, »Der Galikanismus«, u: *Lexicon fuer Theologie und Kirche*. Band 4, 1960., 499.

³⁴ Začetnik febronijanizma pomoćni je biskup u Trieru Nikolaus von Hontheim sa svojim djelom *De statu ecclesiae et legitima potestate Romani Pontificis*; objavio ga je 1763. pod pseudonimom Justinus Febronius. Zastupa i razrađuje ideje regalizma koje je iznio crkveni pravnik Zeger Bernard Van Espen u djelu *Jus ecclesiasticum universum* (Loewen, 1700.) suprotstavljajući se papinoj »plenitudo potestatis« i zagovarajući prenošenje te papinske vlasti na mjesne biskupe, što konačno vodi do njihove nezavisnosti od Rima i uspostavljanja novog ustrojstva Crkve kao zajednice mjesnih i narodnih crkava. Febroniusova knjiga *De statu Ecclesiae et legitima potestate Romani Pontificis* (1763.) ističe da svakoj narodnoj Crkvi pripadaju osobita prava pa uči apsolutni episkopalizam i apsolutni konciliarizam, tj. biskupi kao apostolski nasljednici imaju ista sudska i posvetiteljska prava, a ta prava nema papa u nekoj većoj mjeri, stoga nije opravdano pravo izuzetosti koje si pape prisvajaju nad svećenicima u različitim crkvenim redovima. Premda je na prvi pogled febronijanizam bliz galikanizmu, treba vidjeti među njima veliku razliku: galikanizam u svojim »Gravamina« 1673. govori o pravima narodne Crkve u smislu feudalnog konzervativizma, dok je febronijanizam ponesen idejom uskladiti naravno pravo s državnim apsolutizmom. – Elisabeth KOVACS, »Beziehungen von Staat und Kirche im 18. Jahrhundert«, u: Erich ZOELLNER (ured.), *Oesterreich im Zeitalter des aufgeklärten Absolutismus*, Wien, 1983., 36, 44; L. J. ROEGIERS, »Cerkev v času razsvetljenstva in revolucije«, u: *Zgodovina Crkve. Cerkev v času razsvetljenstva, revolucije in restavracije (1715-1848)*, Družina, Ljubljana, 1999., 75–78; Aleksander BUCZYNSKI, »Rimokatolička i Pravoslavna crkva u Vojnoj Krajini (1740.–1868.)«, 41, 42.

³⁵ O jansenizmu u Hrvatskoj, osobito u Zagrebačkoj biskupiji, vidi: Franjo Emanuel HOŠKO, »'Zagrebačka škola' ranog jozefinizma«, *Riječki teološki časopis*, 11 (2003.), br. 2, 493–535; ISTI, »Hrvatska crkvena historiografija o jansenizmu«, *Rijeka*, 9 (2004.), br. 2, 51–59; ISTI, »Hrvatska crkvena historiografija o tzv. kasnom jansenizmu u idejnom sustavu jozefinizma«, *Scrinia Slavonica*, 5 (2005.), 144–166.

epohi u Austriji i prožimale posebnost oficijalnih, državno-političkih uvjerenja, koja su osobito jasno došla do izražaja na području *crkvene politike*, a u kojima se *jozefinizam* u užem smislu, to jest izravnom smislu, trebao njegovati«. Jozefinizam je od galikanizma preuzeo ideju o stvaranju državne Crkve, tvrdi Šanjek, »jer nastoji unaprijediti zemlje habsburške krune i u tom nastojanju iskoristiti intelektualne i moralne prednosti Katoličke crkve i njezinih službenika«. ³⁶ Ista je poruka prisutna i u riječima J. Kolarića, koji pripisuje Josipu II. da je namjeravao »Crkvu potpuno podvrgnuti državnoj vlasti«. ³⁷

Povijesna istraživanja ne mogu točno razgraničiti što među tim duhovnim strujanjima unutar jozefinizma pripada prosvjetiteljstvu, galikanizmu, febronijanizmu, jansenizmu, a što shvaćanjima koja su utemeljena na naravnom pravu te onodobnim ekonomskim i demografskim teorijama. ³⁸ Povjesničari nisu ni jednodušni u tumačenju pojave jozefinizma i novonastalog ustrojstva državno-crkvenih odnosa u drugoj polovini 18. stoljeća u Habsburškoj Monarhiji. Sve do druge polovine prošlog stoljeća iznosili su dva gotovo suprotna i naizgled nepomirljiva shvaćanja. Jedni su s pojmom i programom jozefinizma vezali katoličko prosvjetiteljstvo i naglašavali njegovu suprotstavljenost baroknom katolicizmu i nastojanje odstraniti preživjele oblike barokne pobožnosti i s njima povezane nepravilnosti. ³⁹ Uz ovaj program katoličkog prosvjetiteljstva vezan je i naziv obnovno katoličanstvo s radikalnijim programom crkvene obnove po shvaćanjima u kojima su prepoznatljive ideje jansenizma i febronijanizma. ⁴⁰ Drugi pak u jozefinizmu vide sustavno nastojanje vladara oko stvaranja državne Crkve, tj. novovjekoga cezaropapističkog stava države prema Crkvi, i to naslonjenog na galikanizam. To shvaćanje provodila je država osobito u vrijeme vladanja Marije Terezije, Josipa II., a i njihovih nasljednika Leopolda II. i Franje I. Stav Josipa II. nazivaju protucrkvanim, a ne samo proturimskim. ⁴¹

Ta dva suprotna gledanja na jozefinizam pomirili su sredinom druge polovine prošlog stoljeća povjesničari tzv. bečke povijesne škole tako što ističu da je u istraživanju jozefinizma iscrpljena rasprava o opravdanosti prihvaćanja jednoga ili drugoga od tih dvaju posve suprotstavljenih sudova, što je uvijek dovodilo do poistovjećivanja jozefinizma ili s ceza-

³⁶ Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, 390.

³⁷ Juraj KOLARIĆ, *Prosvjetiteljstvo i jozefinizam u Zagrebačkoj biskupiji*, 311.

³⁸ Umberto DELL'ORTO, *La nunziatura a Vienna di Giuseppe Garampi 1776–1785*, Citta del Vaticano, 1995., 15.

³⁹ Derek Beales ponudio je ovu definiciju jozefinizma: jozefinizam je »obnoviteljski pokret u mnogim vidovima života Monarhije, ali osobito povezan s pozivanjem na prava i zahtjeve države da nadzire i provede unutarnju obnovu Rimokatoličke crkve; taj obnoviteljski pokret nije obuhvatio samo izričita crkvena pitanja kao što je odbijanje papinskih bula, zatvaranje samostana i uspostavu vjerske tolerancije, već i općenita pitanja kao što su reforma obrazovanja u svim njegovim vidovima, liberalizacija cenzure, reorganizacija brige o siromašnima...« – (Derek BEALES, *Joseph II, In the Shadow of Maria Theresia*, Cambridge, 1987., 439); Umberto DELL'ORTO, *La nunziatura a Vienna di Giuseppe Garampi 1776–1785*, 14–15.

⁴⁰ Usp. Eduard WINTER, *Der Josefismus. Die Geschichte des oesterreichischen Reformkatholizismus 1740–1848*, Berlin, 1962.; ISTI, *Barock, Absolutismus und Aufklaerun: Katholische Aufklaerung und Josephinismus*, Wien, 1979., 11–56; Bernard PLONGERON, »Was ist katholische Aufklaerung?«, u: Elisabeth KOVACS, *Katholische Aufklaerung und Josephinismus*, Wien, 1979., 11–56; France M. DOLINAR, *Jožefinci med Rimom in Dunajem. Škof Janez Karel grof Herberstein in državno cerkvenstvo*, 43.

⁴¹ Ferdinand MAASS, *Der Josephinismus. Quellen zu seiner Geschichte in Oesterreich 1760–1790*, Band I, Wien, 1951., 9–22; ISTI, »Maria Theresia und der Josephinismus«, *Zeitschrift fuer katholische Tehologie*, 79 (1957.), 201–213.

ropapizmom (*Staatskirchentum*) ili s obnovnim katoličanstvom (*Reformkatholizismus*).⁴² Oni drže da su u jozefinizmu vidljiva oba sadržaja pa su stoga cezaropapizam i obnovno katoličanstvo njegove dvije bitne sastavnice.⁴³ K tome upravo povjesničari bečke povijesne škole u posljednje vrijeme naglašavaju, slijedeći Valjavca, da jozefinizam želi provesti te svoje dvije sastavnice u sveopćem ozračju u kojem je jozefinizam nastao i u kojem se je odvijao, tj. prosvjetiteljstvu, pa je i ono udarilo svoj pečat jozefinizmu.⁴⁴

2.3. Kasni jansenizam u okviru jozefinizma

Jozefinizam, dakle, sadrži u svom sklopu dvojstvo: opredijeljenost za obnovno katoličanstvo po idejama kasnog jansenizma koji je obuhvatio splet drugih onodobnih pokreta u krilu Crkve i stvaranje državne Crkve po principima novovjekog cezaropapizma, opravdanog na zasadama prosvijećenog apsolutizma. U pologu jozefinizma prvi je program bio očitiji u razdoblju ranog jozefinizma, premda su ga zajedno provodile država i jansenistički usmjereni biskupi. Za vladanja Marije Terezije država je provodila blagi program ranog jozefinizma pa je tako otklonila moguće sumnje neiskusovačkih teologa i biskupa koji su prihvatili idejne zasade kasnog jansenizma, pretočene u obnovno katoličanstvo, pa su oni u državi vidjeli pomoćnika u njegovu provođenju. Tada je, naime, rani jozefinizam posve usvojio ciljeve kasnog jansenizma, tj. nastojanje oko obnove Crkve,⁴⁵ i na taj način

⁴² Suvremeni povjesničari tzv. bečke škole drukčije su izrazili idejni polog jozefinizma nazvavši te njegove temeljne sastavnice: prosvjetiteljski cezaropapizam s tendencijom izgradnje državne Crkve i obnovno katoličanstvo, kojem je idejna osnovica kasni jansenizam. K tome naglašavaju da je kasni jansenizam zapravo prihvatio ideje galikanizma, febronijanizma i program obnove Crkve Lodovica Antonia Muratorija. – Usp. Elisabeth KOVACS, »Beziehungen von Staat und Kirche im 18. Jahrhundert«, u: Erich ZOELNER (ured.), *Oesterreich im Zeitalter des aufgeklärten Absolutismus*, Wien, 1983., 29–36.

⁴³ Stariji su povjesničari također isticali da jozefinizam nije jednoidejni i zatvoreni sustav, već je konglomerat različitih idejnih struja, među kojima se napose ističu: jansenizam, galikanizam, febronijanizam, rišerizam i prosvjetiteljski racionalizam. Lako je prepoznatljiva njegova dvostruka upravljenost: s jedne strane naglašava slobodu i pokušava pomiriti vjerovanje Crkve s idejama prosvjetiteljstva, a s druge strane beskompromisno stavlja Crkvu pod najstrožu pasku države. Usp. A. SCHROTT, *Seelsorge im Wandel der Zeiten*, Graz-Wien, 1949., 122.

⁴⁴ Adam Wandruszka je 1954. prvi upozorio da jozefinizam doista predstavlja oblikovanje državne Crkve, ali istodobno sadrži i cjelovit program obnovnog katoličanstva. Stoga se ne smije poistovjećivati ni s jednim od tih nastojanja, jer ih uključuje oba (»Oesterreichs politische Struktur. Die Entwicklungen der Parteien und politischen Bewegungen«, u: Heinrich BENEDIKT (ur.), *Geschichte der Republik Oesterreich*, Wien, 1954., 302). Kasnije je ugradio u svoje shvaćanje, uz te dvije osnovne sastavnice, i Valjavčevu mišljenje da jozefinizam u svom programu pokazuje i elemente europskog prosvjetiteljstva (»Der Reformkatholizismus des 18. Jahrhunderts in Italien und Oesterreich«, u: *Neue Forschungen und Fragestellungen, Festschrift Hermann Wiesflecker zum 60. Geburtstag*, Graz, 1973., 231–140). Njegovo je mišljenje prvi prihvatio Erich Zoellner, a zatim tzv. bečka povijesna škola kojoj pripadaju: Hans Wagner, Anna Hedwig Benna, Grete Klingenstein, Eleonore Zlabinger, Elisabeth Garms-Cornides, Elisabeth Kovacs, Peter Hersche, a slijedi ga danas većina društvenih i crkvenih povjesničara. – Usp. Elisabeth KOVACS, »Burgundisches und thesianisch-josephinisches Staatskirchensystem«, u: *Oesterreich in Geschichte und Literatur*, 22 (1978.), br. 2, 74–89; ISTA, »Giuseppinismo«, *Dizionario della spiritualita*, sv. 1, str. 1360.

⁴⁵ Jansenizam je skupno ime za teološki, napose moralni, i politički pokret u 17. i 18. stoljeću. Ime je dobio po svom začetniku Corneliusu Jansenu (1583.–1638.), profesoru teologije i biskupu u Ypernu koji je u svome teološkom spisu *Augustinus* pokušao obnavljanjem naučavanja sv. Augustina o odnosu milosti i predodređenja uskladiti katoličko i protestantsko naučavanje o milosti i opravdanju. Jansenizam je k tome naglašavao da želi provesti cjeloviti program tridentskih reformi u Crkvi i isticao da ostvarenju tog zadatka ne koriste redovnici; posebno je osuđivao djelovanje isusovaca. Naglašavao je također da vlast

izbjegao sukob nastojanja crkvenih voditelja i teologa sklonih jansenizmu u nastojanju oko obnove Crkve s promicateljima državnog apsolutizma, iako su oni već tada pokazivali nakane podložiti Crkvu državi.

Promicatelji obnovnog katoličanstva po zasadama jansenizma u Monarhiji bili su svjesni da svoje reformne zahtjeve mogu ostvariti samo uz pomoć države. Stoga podupiru stavove državnih činovnika koji su zadojeni idejama prosvijećenog apsolutizma i teže stvaranju državne Crkve, a za uzvrat očekuju da će država poduprijeti njihove ideje o crkvenoj obnovi koje je preuzeo pokret obnovnog katoličanstva. Tako su austrijski jansenisti prihvatili politizaciju svojih ideja pod utjecajem prosvjetiteljstva. Vladari i službenici u vrhu države prihvatili su pak ideje obnovnog katoličanstva u nadi da će tako osigurati pomoć Crkve u provođenju ideja o reformi društva pa su iskoristili janseniste i filojanseniste u uspostavi apsolutističkoga političkog sustava i njegova programa ovisnosti Crkve o državi.⁴⁶ Dakle, austrijski prosvjetitelji smatrali su jansenizam saveznikom u uspostavljanju novoga regalističkog odnosa Crkve i države, i to na programu crkvene obnove, jer je on također osuđivao barokno katoličanstvo stavljajući pod udar kritike njegovo prenaplašavanje izvanjskih svečanosti i pobožnosti. Spomenute zajedničke točke u programu prosvjetiteljstva i kasnog jansenizma omogućile su zajedničko djelovanje njihovih zastupnika u nastojanjima oko crkvenih promjena u Podunavskoj monarhiji pa je opravdano govoriti da su u velikoj mjeri isti razlozi austrijskog reformnog katolicizma i prosvjetiteljskog apsolutizma, tj. cezaropapizma. Unutarnji crkveni razlozi ubrzo su se preobrazili u jozefinistički program: valja izmijeniti nedostatnu izobrazbu svećenstva, spriječiti pravnu ovisnost Crkve o Rimu, angažirati redovnike u pastvi, i to dokidanjem izuzetosti od biskupske vlasti i podvrgavanjem nadležnosti biskupa.

3. Po čemu je jozefinist Vrhovac prepoznatljiv kao jozefinist?

Naši crkveni povjesničari nigdje izričito ne pripisuju Vrhovcu jansenističke, a ni galikaniističke ideje. Usredotočeni su, naime, na njegovo naglo napredovanje u crkvenim službama i skloni su to napredovanje pripisati dijelom njegovim sposobnostima, a dijelom simpatijama koje je stekao kao pristaša jozefinizma kod visokih jozefinističkih upravnika. Pritom ne analiziraju narav, sadržaj ni oblike prijanjanja uz jozefinizam.

3.1. *Vrhovac je pripadnik »zagrebačke ranojozefinističke škole«*

Vrhovac se potkraj 1775. vratio sa studija iz Bolonje u Zagreb. Sljedeće je godine pisar u biskupskoj kancelariji biskupa Josipa Galjufa, a natjecao se za profesora opće povijesti na

pape ugrožava prava biskupa i suprotstavio se učenju o papinoj neprevarljivosti, a smatrao je opravdanim da državne vlasti preuzimaju u svoju nadležnost i crkvene poslove. Jansenizam je i poslije Jansena opravdavao i poticao na sve veći utjecaj države u životu Crkve smatrajući da ona treba izvesti reforme u Crkvi i bez pristanka središnjih crkvenih vlasti u Rimu. – Usp. Peter HERSCHE, *Der Spaetjansenismus in Oesterreich*, Wien, 1977., 24–44.

⁴⁶ Peter HERSCHE, *Der Spaetjansenismus in Oesterreich*, 401–404.

Zagrebačkoj akademiji, ali je postao profesorom dogmatskog bogoslovlja i i zamjenikom upravitelja sjemeništa.

Kakvo je bilo kulturno i duhovno ozračje u Zagrebu kada se Vrhovac vratio iz Bolonje? Upravo je te godine biskup Josip Galjuf dao tiskati četvrti svezak trećeg izdanja *Praelectiones theologicae* profesora bečkoga Teološkog fakulteta Pietra Gazzanige, vrlo otvorenog pristaše jansenizma.⁴⁷ Prije toga je Galjufov predhodnik biskup Ivan Paxy 1770. bio izdavač drugog sveska u drugom izdanju Gazzaniginih *Praelectiones theologicae*,⁴⁸ pa Peter Hersche Paxyja i Galjufa ubraja među preteče prosvijećenoga jansenističkoga obnovenog katoličanstva ili među tzv. kasne janseniste. Paxyjev i Galjufov dobrotvorni čin ne bi se mogao dogoditi da najviši crkveni krugovi u Zagrebu nisu poznavali i odobravali ideje jansenizma i reformnog katolicizma. Svakako nisu odobravali monopol isusovačkih profesora i njihovih stavova na Teološkom fakultetu u Beču,⁴⁹ a nije isključeno da nisu odobravali ni to što su isusovci u Zagrebu imali u svojim rukama teološko obrazovanje svećeničkih kandidata.

Vrhovčev stariji drug u profesorskom zboru na Teološkom fakultetu Zagrebačke akademije bio je na početku njegova djelovanja u teološkoj nastavi Franjo Milašin.⁵⁰ Predavao je crkveno pravo.⁵¹ Njegove postavke iz sveukupnoga crkvenog prava *Positiones ex universa jurisprudentia ecclesiastica* i njima priloženo djelo Edmonda Richera *De potestate ecclesiastica et temporalis sive declaratio cleri Gallicani anni 1682.* objavio je tiskom

⁴⁷ Četvrti svezak istog djela posvetio je Gazzaniga biskupu Galjufu. Usp. *Praelectiones theologicae*. Vindobonae 1775., 2–6. – O biskupu Galjufu usp. Ante SEKULIĆ, »Josip Galjuf, 1772.–1786.«, u: Franko MIROŠEVIĆ, *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., 419–425.

⁴⁸ Petar Maria Gazzaniga posvetio je Paxyju drugi svezak svojega djela *Praelectiones theologicae*, Vindobonae, 1770., 2–6. – Paxy je pripadao krugu filojansenista ugarskog primasa Franje Barkoczyja na čiji je prijedlog 1762. imenovan srijemskim biskupom, a Krčelić mu pripisuje anonimni spis *Vexatio ad intellectum* (1764.), za koji se također drži da je nastao u krugu primasa Barkoczyja. – Mijo KORADE, »Ivan Krstitelj Paxy, 1771.«, u: Franko MIROŠEVIĆ, *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., 413–417.

⁴⁹ Peter HERSCHE, »Franz Ostermayer und der jansenistische Reformkatholizismus in Ungarn«, u: Georg Oberkofler – Eleonore ZLABINGER (ur.), *Ost-West-Begegnung in Oesterreich. Festschrift fuer Eduard Winter*, Boehrlau Verlag, 1976., 125–127.

⁵⁰ Franjo Milašin(čić) (Karlovac, oko 1741. – Zagreb, 22. srpnja 1793.) kao pitomac zagrebačkog sjemeništa 1756. stupio je u klerički stalež i primio tzv. niže redove. Dvije godine kasnije bio je gojenac Bečkog kolegija, a 1760. i Bolonjskog kolegija. Školovanje je završio doktoratima iz crkvenog prava i teologije; oba naslova postigao je u Beču. Po povratku iz Beča bio je župnik u Vugrovcu (1766.–1768.), a onda ga je njegov rođak biskup Franjo Thauszy 1767. postavio za zagrebačkog kanonika. U ime Kaptola upravljao je kaptolskom bolnicom (1768.–1779.), kaptolskim šumama (1769.) i čuvao pečat Kaptola (1779.). Bio je čazmanski (1779.) i zatim vaškanski arhidakon (1784.), a nosio je i naslov opata opatije sv. Ireneja u Srijemu. Nakon prestanka rada isusovaca na zagrebačkoj Akademiji predavao je od 1774. crkveno pravo na Teološkom fakultetu, a 1776. bez natječaja je postao profesorom crkvenog prava na Pravnom fakultetu zagrebačke Akademije; predavao je 1784. godine. Pod njegovim predsjedanjem branio je 20. kolovoza 1776. Ivan Ištvanić već spomenute njegove teze iz cjelokupnoga gradiva crkvenog prava kako ga je shvaćalo onodobno jozefinističko zakonodavstvo u Habsburškoj Monarhiji. – Neven JOVANOVIĆ, »Dijalozi Alonika Skaligera i književna djelatnost Nikole Škrlica Lomničkoga«, *Nikola Škrlec Lomnički, 1729–1799*, sv. 2, Zagreb, 2000., 138–142; Vinko KALAFATIĆ, »Pisma koja oslikavaju događaje u moje vrijeme, napisana od raznih ljudi meni i od mene raznim ljudima, bez kronološkog slijeda« (bilješke priredila Teodora Shek Bernardić), *nav. dj.*, 349.

⁵¹ Franjo Milašin je 1764. doktorirao iz teologije kod Pietra Gazzanige i Augustina Gervasija braneći teološke teze *Positiones theologicae ex tractatibus de Deo eiusque proprietatibus et legibus, peccatis, peccatorumque poenis* (Vindobonae, 1764.). Privez Milašinovih teza je djelo: M. QUIEN, *Duae dissertationes selectae ex iis quas P. Michael Le Quien Ord.Praed. Editioni S. Ioannis Damasceni praemisit* (Vindobonae, 1764.); knjigu posjeduju franjevačke knjižnice u Karlovcu, Varaždinu, Kloštru Ivaniću i Koprivnici.

njegov student i pitomac Zagrebačkog kaptola Ivan Ištvančić da bi ih javno branio.⁵² Uz Milašinove teze knjiga ima zapravo dva dijela: Richerov tekst, još 1613. stavljen na popis od Crkve zabranjenih knjiga, i apologiju galikanskih članaka koja obrazlaže galikanska učenja. Kad govori o Crkvi, ističe da ona posjeduje samo duhovnu vlast nad svojim članovima, a Sabor stoji iznad pape; treći članak izričito brani »placetum regium« pa tvrdi kako papinski zakoni imaju tek onda snagu kad ih prihvati i proglasi državna vlast; koncilijarizam se očituje i u četvrtom članku gdje Milašin traži da papinske uredbe o vjeri i o moralu moraju zadobiti opću suglasnost Crkve da bi postale obvezatne.⁵³ Milašin, dakle, izričito zastupa febronijanističke stavove, a spis *De potestate ecclesiastica et temporalis* niječe valjanost učenja o nepogrešivosti papinskih proglašenja »ex cathedra«; tu vlastitost pripisuje samo odlukama općih sabora.⁵⁴ Tako su Milašin i Ištvančić uz Milašinove teze objavili i djelo koje širi ideje galikanizma i regalizma i odlučno promiče preustrojstvo odnosa između pape i cara, biskupa i pape, ali i biskupa i svećenstva.⁵⁵

Očito se profesor crkvenog prava i kanonik Franjo Milašin nije ustručavao pred zagrebačku crkvenu javnost iznijeti Richerovu knjigu koja brani galikanizam niti iznijeti vlastite regalističke teze. Ni on ni njegov student Ištvančić nisu se bojali da će im tko od crkvenih dostojanstvenika predbaciti što objavljuju Richerovo djelo i teze takva sadržaja; štoviše, oni svoj spis posvećuju carici Mariji Tereziji sa željom da carska vlast i svećenstvo budu nerazdruživo vezani trajnim skladom. Jasno, Vrhovac se nije usprotivio Milašinu; možda bi u ondašnjoj duhovnoj klimi u Zagrebu takav postupak bio i suprotstavljanje biskupu

⁵² Prosudujući narav i sadržaj spomenutih spisa opravdano je prihvatiti sud Bele Zolnaija da je u Zagrebu, i to na Zagrebačkoj kraljevskoj akademiji u čijem je sastavu bio i Teološki fakultet, Franjo Milašin bio osobit promicatelj tzv. kasnog jansenizma i galikanizma. – Usp. Bela ZOLNAI, »Ungarn und die Erforschung des Jansenismus«, u: *Festschrift fuer E. Winter: Veroeffentlichungen fuer Slawistik*, 9 (1956.), 106–158.

⁵³ Josip II. je 26. ožujka 1781. proglasio »placetum regium« i njegovu obvezatnost na području Habsburške Monarhije. – APIK Budim, *Collectanea diversarum*, nr. 1/50, br. 1.

⁵⁴ Milašinove teze očito odudaraju od ondašnjega i današnjega crkvenog učenja, teološkog i pravnog. Milašin prihvaća učenje da je papa voditelj Crkve (8. teza), ali odmah omeđuje njegovu vlast tvrdnjom da su biskupi nasljednici apostola i da primaju puninu apostolske vlasti neposredno od Krista (10. teza). Dok Milašin ne mari za tradicionalnu vlast rimskih biskupa, s puno obzira piše o svjetovnoj vlasti i ne ustručava se tvrditi da se ona proteže i na crkveno područje. Milašin, naime, tvrdi da je svjetovna vlast samostojna pa niti izravno niti neizravno nije ovisna o crkvenom autoritetu, što znači da papa ne može nikoga razriješiti zakletve vjernosti prema vladaru (13. i 22. teza). U svojim odlukama jedino su nepogrešivi crkveni sabori. Nepogrešivost Crkve pretpostavlja suglasnost cijele Crkve u tom vjerskom učenju; papi ona ne pripada (27. teza). Valja upozoriti da 18. i 19. teza iz Milašinova popisa doslovce izriču učenje 4. zaključka galikanske konstitucije prema kojem su papinske odluke izmjenjive tako dugo dok nije uslijedio pristanak cijele Crkve. Milašinova 30. teza spominje odluku Bečkog sveučilišta iz 1440. godine, kad je ono presudilo u duhu koncilijarizma da je opći sabor iznad pape. Teze iznose učenje koje opravdava temeljne zasade jozefinizma: da su vladari pozvani štiti Crkvu (33. teza), da je država odvjetnik Crkve (35. teza), da vladarima pripada pravo sazivati pokrajinske sinode i rješavati pitanja jedinstva kršćana (35. teza) i, konačno, da biskupi ne smiju proglasiti nikakvu crkvenu uredbu najviših crkvenih vlasti bez suglasnosti svjetovnog gospodara (36. teza) što je izraz uvođenja »placetum regium«. – Elisabeth KOVACS, »Die 'Herausentwicklung Oesterreichs aus de Heiligen Roemischen Reich' im Reflex der Beziehungen von Kaisertum und Papsttum waehrend des 18. Jahrhunderts«, u: *Oesterreich im Europa der Aufklaerung*, sv. I, Wien, 1985., 433.

⁵⁵ Isti sustav regalističkih teza u crkvenom pravu naučavali su profesori zagrebačke biskupijske bogoslovne škole još poslije biskupa M. Vrhovca. – Usp. Ivan ŠKREBLIN, »Odgoj i nastava u zagrebačkom sjemeništu 1758.–1900.«, u: *Kulturno poviestni zbornik Zagrebačke nadbiskupije u spomen 850. godišnjice osnutka*, I. dio, Zagreb, 1944., 695.

Galjufu, ali je puno vjerojatnije da je Vrhovac dijelio Milašinova shvaćanja, tj. da je svjesno pripadao »zagrebačkoj školi« ranog jozefinizma.

3.2. Vrhovac je bio slobodni zidar, ali nije bio pripadnik revolucionarne skupine Ignacija Martinovića

Da je Vrhovac najkasnije kao profesor Teološkog fakulteta u Zagrebu bio usvojio jozefinističke stavove o odnosu između Crkve i države u vrijeme razmahalog jozefinizma, očito govori činjenica što je pripadao slobodnim zidarima. Nije neopravdano napomenuti da je »prosvjetiteljstvo ... u Habsburškoj Monarhiji upravo u slobodnom zidarstvu dobilo svoj 'institucionalni izražaj', postavši tako 'neslužbenom organizacijom' jozefinističke inteligencije koja je tako odigrala važnu ulogu u reformnom pokretu Josipa II.«.⁵⁶ Ta društvena činjenica ipak dolazi u pitanje jer je teško vjerovati da Vrhovac kao profesor Teološkog fakulteta nije znao za crkvene zabrane katolicima da pristupaju u slobodnozidarske lože.⁵⁷ On je ipak pripadao masonskoj loži »Prudentia«, i to zajedno sa svojim drugovima iz profesorskog zbora na Zagrebačkoj kraljevskoj akademiji Antunom Kukecom i Maksimilijanom Čolićem. S njima su 1785. bili među slobodnim zidarima također kanonici Filip Wohlgemuth, Josip Galjuf i Stjepan Kolosvary.⁵⁸ U to je vrijeme Vrhovac već bio upravitelj Centralnog sjemeništa u Zagrebu, a sljedeće ga je godine državna vlast postavila za upravitelja središnjega generalnog sjemeništa u Pešti. Obavljajući te službe Vrhovac je reformirao odgoj i obrazovanje budućih svećenika prema jozefinističkim uputama za sva sjemeništa opata Franza Stephana Rautenstraucha.⁵⁹ Već 1787. postao je zagrebačkim biskupom.⁶⁰ Upravo prikazivanje i objašnjavanje životnog puta Maksimilijana Vrhovca suvremenim je crkvenim povjesničarima najčešći povod da povezuju jozefinizam i prosvjetiteljstvo jer je točna Šanjekova tvrdnja da su »prosvjetiteljsko-jozefinističke ideje u Hrvata najizrazitije u crkvenom, političkom, kulturnom i gospodarskom djelovanju

⁵⁶ Juraj KOLARIĆ, »Maksimilijan Vrhovac, 1787.–1827.«, 433.

⁵⁷ Osude papa Klementa XII. (1738.) i Benedikta XIV. (1751.) glede slobodnog zidarstva nisu ozbiljno shvaćene čak ni na području Crkvene (Papinske) Države. – Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, 389.

⁵⁸ Vrhovčevu je ime u popisu zagrebačkih slobodnih zidara, koji je najvjerojatnije nastao 1784./85. kada je Vrhovac bio ravnatelj Centralnog sjemeništa u Zagrebu. Uz njegovo su: kanonik Josip Galjuf (+ 1793.), ravnatelj Bečkog kolegija; Antun Kukec, profesor Zagrebačke akademije; kanonik Filip Wohlgemuth, kanonik Stjepan Kolosvary i profesor Zagrebačke akademije Maksimilijan Čolić. – Josip KOLANOVIĆ, »Jedna sporna epizoda iz života Maksimilijana Vrhovca«, *Croatia christiana periodica*, 5 (1981.), br. 7, 1–28; Juraj KOLARIĆ, »Maksimilijan Vrhovac, 1787.–1827.«, 431, 432.

⁵⁹ Ivan Škreblin, nakon što je sustavno istraživao rad i život zagrebačkoga Bogoslovnog sjemeništa, utvrdio je jozefinističko uređenje sjemeništa i bogoslovne škole u Zagrebu u Vrhovčevu vrijeme. Vrhovac je 1799. proglasio nova sjemenišna pravila »Systema educationis cleri junioris in Seminario diocesano Zagrabiensi« naznačivši u njima »da se ne će upravljati u sjemeništu tek prema dekretima tridentskog sabora, nego i po unutarnjim razlozima odgoja«; bilo je to lijepo ime za jozefinističko shvaćanje odgoja budućih svećenika. U nastavi pak profesori su slijedili državnu nastavnu osnovu za biskupijske bogoslovne škole pa je opravdana Škreblinova tvrdnja: »Teologija, kako se predavala za Vrhovca i Alagovića u Zagrebačkom sjemeništu, nosi izraziti pečat jozefinizma. Jozefinizam se u teologiji izpoljavao osobito u tezama crkvenog prava i dogmatike.« – Ivan ŠKREBLIN, »Odgoj i nastava u zagrebačkom sjemeništu 1758.–1900.«, u: *Kulturno poviestni zbornik Zagrebačke nadbiskupije u spomen 850. godišnjice osnutka*, 1. dio, Zagreb, 1944., 689, 695.

⁶⁰ Juraj KOLARIĆ, »Maksimilijan Vrhovac, 1787.–1827.«, 429.

zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca«.⁶¹ No ne bi bilo opravdano zaključiti da se te ideje tek tada pojavljuju, jer upravo Vrhovčevo vladanje prema pojavi Milašinih teza, a još prije pomoć Paxyja i Galjufa u izdavanju Gazzaniginih knjiga, jasno ukazuje da je rani jozefinizam bio duboko usađen u crkvenim krugovima u Hrvatskoj. Vrhovac je pak bio izrazit nositelj tih ideja, što mu se osvetilo.⁶²

Nije, naime, prošlo mnogo vremena i Vrhovac se našao u nemilosti Bečkog dvora jer je bio optužen da je jakobinac, što nije bila nevjerojatna optužba za čovjeka koji je bio poznat kao slobodni zidar. Promijenila se bila slika Europe nakon što je 1789. izbila Francuska revolucija, koja je 1792. pokazala da se ne susteže ni pred krvlju; ubijen je 1793. kralj Ljudevit XVI. Poslije tog događaja i na Bečkom je dvoru zavladao strah od širenje ideja te revolucije na području Habsburške Monarhije. Policija je tako 1794. zatvorila opata Ignacija Martinovića optuživši ga da je vođa jakobinske urote, a on je na suđenju prikazao Vrhovca kao poklonika demokratskih ideja koji priželjkuje raspad Habsburške Monarhije. Vrhovac je k tome bio optužen da je u svojoj tiskari tiskao knjige koje su zastupale ideju revolucije. Nakon dugog provjeravanja njegova rada i saslušanja pred državnim sudištem, Vrhovac je 1795. oslobođen optužbi, a tipografiju je prepustio svome šurjaku Antunu Novoselu.⁶³

Dakle, nije samo Vrhovčevo članstvo u slobodnozidarskoj loži bila »sporna epizoda« u njegovu životu; bila je to također tužba da pripada jakobinskoj zavjeri protiv monarha. Obje »epizode«, čini se, Vrhovca su utvrdile u njegovu temeljnom opredjeljenju za ideje jansenizma, tada već preoblikovanom u program obnovnog katolicizma u sustavu jozefinizma, a istodobno su mu omogućile udaljavanje od jozefinizma kao apsolutističkoga društvenog i političkog sustava.

4. Vrhovac je bio jansenist, vjeran idejama obnovnog katoličanstva

Franjo Cvetan studijski je pristupio Vrhovčevim *Constitutiones*, tj. zaključcima dvodnevnog sastanka svećenstva 3. i 4. svibnja 1803. u Zagrebu i nakon prosudbe tih zaključaka došao do zaključka kako oni dopuštaju sud da Vrhovac ne pokazuje ničime, da je jozefinist, već je prije svega prepoznatljiv kao apostolski muž i revan sljedbenik crkvenih predaja.⁶⁴ Zaključci s toga svećeničkog sastanka, redovito nazivanog Vrhovčevom zagrebačkom sinodom, raspoređeni su u dvanaest poglavlja. Najprije je riječ o sadržaju vjere, zatim o upoznavanju svećenika sa zaključcima Tridentskog koncila i prijašnjih nacionalnih i biskupijskih sinoda. Slijedi poglavlje o brizi svećenika za vlastitu dušu, a onda o svećeničkoj službi. Potom se naglašava obveza da svećenik trajno boravi u svojoj župi. Nakon toga sinoda iznosi stavove o javnim molitvama i svetkovanju blagdana, o trajnom obrazovanju svećenika i župnim administrativnim knjigama. Potom je riječ o župnoj i

⁶¹ Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, 391.

⁶² Franjo Emanuel HOŠKO, »Hrvatska crkvena historiografija o tzv. kasnom jansenizmu u idejnom sustavu jozefinizma«, *Scrinia Slavonica*, 5 (2005.), 152–155.

⁶³ Tiburtius GECZY, *Beitraege zur Lebensgeschichte des Agramer Bischofs Maximilian Verhovacz (1752.–1827.)*, 101–115; Franjo CVETAN, *Constitutiones Maximiliani Vrhovac episcopi Zagrebiensis et josephinismus*, 38.

⁶⁴ Franjo CVETAN, *Constitutiones Maximiliani Vrhovac episcopi Zagrebiensis et josephinismus*, /87/.

filijalnim crkvama, o župnikovu domu te o misama za pokojne svećenike i biskupe i na kraju biskupijskom sjemeništu.

Vrhovac je u svoje *Constitutiones* ugradio zaključke prethodnih zagrebačkih i nacionalnih sinoda. Na teološke se pisce ne poziva, s izuzetkom Frančeska Amata Pougeta, znanog jansenista,⁶⁵ pisca velikog katekizma koji je bio prije svega namijenjen propovjednicima.⁶⁶

4.1. Autoritet jansenističkog pisca Franceska Amata Pougeta u *Constitutiones*

Vrhovac se u svojim *Constitutiones* na četiri mjesta poziva na Franceska Amata Pougeta i na njegove *Institutiones Catholicae*.⁶⁷ Premda je slavonski franjevac Ivan Velikanović mnogo prije održavanja Vrhovčeve sinode objavio svoj prijevod tog djela, Vrhovac se ne poziva na prijevod, nego na latinsko izdanje Pougetova djela.

Constitutiones se pozivaju na Pougeta u 6. poglavlju, gdje je riječ o javnim molitvama, slavljenju blagdana, oprostima, postu i uzdržavanju od mesa, štovanju moći i slika, procesijama i hodočašćima. U *Constitutiones* stoji: »U zazivanju svetih, štovanju moći i slika, valja – čisto od svih drugih dodataka – slijediti učenje Svete Majke Crkve, po kojem je dobro i korisno zazivati svete, pružati dužnu čast i poštovanje njihovim slikama i relikvijama. Kako to štovanje može biti mjesto i praznovjerju ili barem za nj pružiti priliku, dušobrižnici neka paze da se ništa neuredno, svjetovno ili nečasno ne uvede jer kući Božjoj pripada svetost.«⁶⁸ Kako je ovdje riječ o štovanju svetih, a zatim o štovanju njihovih relikvija i slika, prvi je dio odluke utemeljen na izjavi Tridentskog sabora o zazivanju i štovanju svetih. *Constitutiones* u bilješkama 102 i 103 samo spominju određene dijelove teksta iz Pogetovih *Institutiones*, gdje on razlaže katoličko učenje o zazivanju i štovanju svetih, ali ne navode Pougetov tekst.⁶⁹

U tom istom poglavlju *Constitutiones* također je riječ o procesijama kao »pobožnom i hvalevrijednom običaju Crkve koji se od starine drži«. Tu svoju tvrdnju iste *Constitutiones*

⁶⁵ Još 1922. ondašnje je povjesničare teološke misli u Sloveniji i Hrvatskoj Regalat Čebulj upozorio da je ljubljanski biskup grof Karol Herberstein (Graz, 1719. –) bio izričit pristaša jansenizma te da je svojim svećenicima preporučivao korištenje Pougetova katehetsko-propovjedničkog djela. – Usp. Regalat ČEBULJ, *Janzenizem na Slovenskem in frančiškani*, Ljubljana, 1922., 8.

⁶⁶ Pougetov je katekizam preveo na hrvatski slavonski franjevac Ivan Velikanović pod naslovom *Uputjenja katolicsanska u razgovore sloxena, i u tri dila razdiljena. po Francesku Amatu Pouget ... u iliriciski privedena ... od otca F. Ivana Velikanovicha ...* (1. i 2. dio) U Ossiku 1787.; (3. dio) 1788. Premda je upravo Vrhovac tiskao iste pastoralne upute i molitvene priručnike na kajkavskom i na štokavskom narječju, ne iznenaduje da ne zna za Velikanovićev prijevod jer navodi latinsko izdanje Pougetova djela.

⁶⁷ Francesko Amat Pouget (1666. – 1723.) završio je svoje školovanje na Sorboni. Bio je član redovničke zajednice oratorijanaca. Jedno je vrijeme bio župnik u Saint Rochu u Montpellieru. Ovaj opsežni katekizam napisao je na zahtjev biskupa Charlesa Joachima Colberta i objavio 1702. u Parizu. Kako su Pouget i sam biskup Colbert bili jansenisti, katekizam se ubrzo našao na popisu zabranjenih knjiga, čemu se 1721. usprotivilo sedam francuskih biskupa. Kasniji biskup Montpellierera L. Gl. Charancy (+ 1748.) priredio je novo izdanje Pougetova katekizma izbacivši sve zamjerene dijelove iz njega. Prema tom izmijenjenom izdanju pripravljen je latinski prijevod katekizma koji je 1764. tiskan u Veneciji. Velikanović je preveo taj katekizam s latinskog jezika, a po svemu sudeći i Vrhovac navodi upravo to isto latinsko izdanje u svojim *Constitutiones*.

⁶⁸ *Constitutiones*, 232, 233.

⁶⁹ *Isto*, br. 102 i 103.

obrazlažu jedino tekstem iz Pougetova katekizma, a ne pozivaju se ni na koji drugi izvor.⁷⁰ *Constitutiones* objašnjavaju kako valja voditi procesije koje su nastale zato »da se klanja Bogu u duhu i istini. Stoga su uzalud u procesijama oni koji su samo tijelom prisutni, ne poštuju red ni pobožnost, a nemaju ni duh pokore ni molitve. Zadaća je dušobrižnika da procesije zbog ispraznosti pojedinaca, nebrige i nevjerništva i sablazni ne izazovu Božju osvetu, a ne Božji blagoslov; ustanovljene su upravo iz tog razloga.« *Constitutiones* spominju i procesije izvan župe, usmjerene na veću udaljenost pa putovanja traju dulje od jednog dana, a redovito su im cilj čudotvorna mjesta. Njih je opravdano nazivati hodočašćima. I one su pobožan običaj i nisu propisane nikakvim zakonom, već su prepuštene sudu vjernika. Mogu biti korisne i koristiti duhovnom savršenstvu, što *Constitutiones* ne niječu.⁷¹ Kad je riječ o procesijama i hodočašćima, *Constitutiones* ne spominju samo Pougetov katekizam već navode tekst koji govori u njihov prilog.⁷²

Izvan svake je sumnje da je Vrhovac mnogo držao do Pougetova katekizma, jer se jedino poziva na Pougeta kao teološkog mislioca i na to njegovo djelo u zaključcima svoje sinode.

4.2. Vrhovčeve Molitve sadrže i Austrijski mali katekizam

U zaključcima Vrhovčeve sinode dva puta se spominje molitvenik Zagrebačke biskupije; prvi put ne navodeći naslov molitvenika,⁷³ a drugi put izričito spominjući i naslov *Molitve koje duhovni pastiri ... obćinsko moliti imaju*.⁷⁴ Taj je molitvenik tiskan »za hasen biskupie zagrebečke po zapovedi i oblasti gospodina biskupa za povekšavanje Službe Božje i obderžavanje sloznoga i jednakog načina vu molenju na horvacki jezik obrnjenje i napervo dane«. Molitvenik je tiskan prvi put 1804. godine. Već 1806. tiskan je drugi put; oba puta na kajkavskom narječju.⁷⁵ Godine 1817. tiskan je i na štokavskom narječju.⁷⁶ Vrhovac je u svoje *Molitve* uvrstio i *Kratki kerščanski navuk* odmah spominjući da je okupljenima na sinodi bila želja »da vu vseh farah (župama) jednaki vpelja se navuk, da se nijeden ne najde, koj za zveličenje (spasenje) znati potrebna ne bi znal«. U toj uputi Vrhovac je odredio da svećenici svake nedjelje i blagdana poslije propovijedi, koja treba biti tumačenje evanđelja ili katekizma, pročitaju iz ovog katekizma jednu stranicu, i to »polehko, glasno i razložno, prez svakoga pridavanja ili odnimanja«. Tako će uspjeti sedam puta godišnje ponoviti sav tekst »ovog kruto kratkoga navuka«.⁷⁷

Kratki kerščanski navuk sadržan je u *Austrijskome jedinstvenom katekizmu* i predstavlja njegov sržni dio. Cjelovit tekst tog katekizma objavljen je na hrvatskom jeziku u tzv.

⁷⁰ *Constitutiones*, str. 235, bilj. 106.

⁷¹ *Nav. dj.*, 235.

⁷² *Nav. dj.*, bilj. 107.

⁷³ *Nav. dj.*, str. 211, bilj. 35.

⁷⁴ *Nav. dj.*, str. 231, bilj. 95.

⁷⁵ Da je prvi put tiskan 1804. može se zaključiti iz biskupova uvoda (str. /5/–/8/), otisnutog u drugom kajkavskom izdanju, a i u štokavskom izdanju.

⁷⁶ Pisac rasprave dostupno je drugo kajkavsko izdanje i spomenuto štokavsko izdanje; nije isključeno da štokavsko izdanje nije prvo u nizu.

⁷⁷ *Molitve koje duhovni pastiri ... obćinsko moliti imaju*, 2. izdanje, Zagreb, 1807., 60–62.

Velikom katekizmu i iz njega izvedenim najpoglavitijim istinama ... za Slavoniju (Osijek, 1800.), a na kajkavskom je tiskan tek 1809. pod nazivom *Veliki katekizmus u pitanjih i odgovorih za očito i posebno navučavanje dece horvatskoga orsaga* (Budim, 1809.).⁷⁸ U njemu je jasno naznačeno da dio označen brojem jedan predstavlja sadržaj tzv. *Malog katekizma* i predviđen je »za malu dicu koja se istom k Ispovidi pripravljaju«; dio katekizma označen brojem dva »dotiče se one Dice koja k svetoj Pičesti prispivaju, a što je pod brojem 3 ostaje znati svimah odrastjenim od ženitbe i udaje«.⁷⁹ Ova razdioba gradiva u *Velikom katekizmu* omogućuje laku usporedbu s Vrhovčevim *Kratkim keršćanskim navukom* pa je jasno da je Vrhovac u svoj katekizam preuzeo sve što spada na prvu skupinu pitanja i odgovora, premda katkad preuzima i neka pitanja i odgovore drugog i trećeg stupnja *Velikog katekizma*. Dakle, Vrhovčev je katekizam proširena redakcija *Austrijskoga malog katekizma*.

Prvo poglavlje Vrhovčeva *Kratkoga keršćanskog navuka* je o vjeri i dio je uvodnog poglavlja o vjeri u *Velikom katekizmu*. Drugo je poglavlje o ufanju, a preuzima tekst iz drugog dijela *Velikog katekizma*. Treće je poglavlje o ljubavi, četvrto o sakramentima krštenja, potvrde i euharistije, a peto o sakramentima pokore, bolesničkog pomazanja, svetog reda i ženidbe. Vrhovčev katekizam u šestom i sedmom poglavlju nastavlja razlaganje sakramenta pokore i samu ispovjednu praksu. Osmo poglavlje govori o kršćanskim dužnostima, a deveto i jedanaesto tumače kreposti suprotne glavnim grijesima, osam blaženstava, tjelesna i duhovna djela milosrđa i evanđeoske savjete. Dvanaesto je poglavlje posljednje i govori o čovjekovim posljednjim stvarima.

Dakle, Vrhovčev *Kratki keršćanski navuk* istovjetan je s tzv. *Malim katekizmom*, koji sadrži u cijelosti *Austrijski jedinstveni katekizam*, što ne odgovara tvrdnji povjesničara hrvatskih katekizama Ferde Hefflera da je »za jozefinizma bio kod nas upotrebljavan Kanizijek«.⁸⁰ Od Vrhovčeva štokavskog izdanja njegovih *Molitava* preuzeo je taj katekizam i đakovački biskup Mirko Rafaj, tako da je taj *Mali katekizam* jozefinističke usmjerenosti ostao na snazi u Zagrebačkoj i Đakovačko-srijemskoj biskupiji sve do sredine 19. stoljeća.⁸¹

4.3. Vrhovac preporučuje Langovo tumačenje Austrijskoga jedinstvenog katekizma

U svojim *Constitutiones* Vrhovac preporučuje svećenicima svoje biskupije da se koriste barem po jednim djelom iz dogmatske, moralne i pastoralne teologije provjerenih teoloških autora, a traži od njih da se služe i tumačenjem katekizma te tada poimence spominje *Raztolnachenya zverhu Velikoga katekizmusha* župnika Ivana Langa.⁸²

⁷⁸ Franjo Emanuel HOŠKO, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, Zagreb, 1985., 182.

⁷⁹ *Veliki katekizmus za ... nauk dice u Slavoniji*, Budim, 1815., 12.

⁸⁰ Ferdo HEFFLER, *Grada za povijest hrvatske kateheze*, sv. 2, Zagreb, 1934., 13.

⁸¹ Franjo Emanuel HOŠKO, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, 137–141.

⁸² *Nav. dj.*, str. 209, bilj. 28. – U svom tumačenju *Austrijskoga velikog katekizma* Lang razlaže svako katekizamsko pitanje (usp. Johannes HOFINGER, *Geschichte des Katechismus in Oesterreich von Canisius bis zur Gegenwart*, Innsbruck, Leipzig, 240), što zapravo znači da je riječ o tzv. katekizamskim propovijedima ili o gradivu za propovijedi takvog sadržaja i namjene.

Opet je riječ o tzv. *Austrijskome jedinstvenom katekizmu* koji je 23. VIII. 1777. carica Marija Terezija proglasila obveznim školskim i izvanškolskim vjeronaučnim priručnikom u svim zemljama pod svojom carskom i kraljevskom vlašću, pa i u Hrvatskoj. Taj temeljni katekizam pojavio se sljedeće godine u sedam različitih redakcija. Na hrvatskom jeziku tiskani su katekizmi druge redakcije, i to u sva tri stupnja, naime: *Mali katekizam*, *Srednji katekizam* i *Veliki katekizam*. Katekizmi te druge redakcije bili su namijenjeni tzv. trivijalnim školama, onima u kojima su djelovali jedan ili dva učitelja.⁸³ Postoje također i prijevodi drugih redakcija *Austrijskog katekizma*. Svi ti katekizmi potvrđuju da je *Austrijski katekizam* bio katekizam jozefinističkog vremena te da je posve obilježio tu epohu kao isključivo sredstvo primarnog naviještanja vjere. S tim katekizmom započinje prijelaz katehizacije iz crkve u školu; on otkriva novosti u samom shvaćanju katehizacije, nudi drukčiju organizaciju i donosi novu metodologiju poučavanja, a ima i preuređen sadržaj samoga katekizamskoga gradiva. Povijest *Austrijskog katekizma* objašnjava njegove opće oznake: naime, već spomenutu školsku namjenu katekizma, prožetost duhom jozefinističkog prosvjetiteljstva, shvaćanjem katehizacije kao sredstva izgradnje državnog jedinstva i posebno važnog čimbenika u izgradnji državne Crkve. Prosvjetiteljska shvaćanja očita su već u poimanju uloge *Malog katekizma*; djeca su ga trebala naučiti napamet, premda ga nisu mogla razumjeti, jer je bilo važnije znanje od razumijevanja i sposobnosti usvajanja sadržaja. Jozefinističke ideje očite su u *Velikom katekizmu* kad on razlaže antropocentričko značenje molitvenih tekstova s ciljem humanog postupanja s podanicima, a te ideje dolaze do izražaja u apologetskom dijelu katekizma gdje je riječ o temeljima vjere kao i sadržajima koje vjeroučitelji trebaju koristiti u moralnom odgoju učenika.

Ubrzo po objavljivanju *Austrijskog katekizma* javljaju se brojna tumačenja i razrade njegova sadržaja, namijenjena katehetskom propovijedanju ili izvanškolskoj katehizaciji. U Hrvatskoj takva tumačenja nailaze na prihvata, osobito u kajkavskom dijelu Zagrebačke biskupije, pa su pisane u kajkavskom narječju. Sam Maksimilijan Vrhovac dao je tiskati djelo *Podučanja vu poglavitešeh vere istinah i najosobitešeh kerščanskeh dužnostjah* (Zagreb, 1822.). Po Vrhovčevoj želji preveo ga je Toma Miklošić, a najvjerojatnije je prijevod djela A. Pachnera.⁸⁴ U vrijeme Vrhovčeve sinode već je bilo prevedeno djelo Johanna Langa. Preveo ga je Josip Ernest Matijević pod naslovom *Raztolnačenje zvrehu Velikoga Katekizmuša vu cesarsko-kraljevskih deržavah za navučavanje odlučenoga* (5 svezaka, Zagreb, 1796.–1802.).⁸⁵

⁸³ Njemački naziv tog drugog tipa katekizama glasi: *Der grosse Katechismus mit Fragen und Antworten, samt der (vollständigen) Einleitung in die Kenntnis der Gründe der Religion und den beweisenden Stellen zum Gebrauche in den kais. königl. Staaten*, Wien, 1777.

⁸⁴ Toma Miklošić (Jastrebarsko, 17. X. 1767. – Jastrebarsko, 7. I. 1833.) spominje u svojem bibliografskom djelu *Izbor dugovanyh vsakoverstneh* (Zagreb, 1839.2 39) da je »Sz. Evangelium y Navuk Kersch. vu bolshi Horvatzki Jezik obernul«, ali ne navodi točan naslov toga svog djela, odnosno tih svojih djela; vjerojatno je riječ o novom prijevodu *Čtenja i evangeliumi na vse nedjelje* (Beč, 1821.) i gore spomenutom djelu, kako misli i Kukuljević (usp. *Bibliografija hrvatska*, Zagreb, 1860., 100).

⁸⁵ Josip Ernest Matijević (Ivanić, 1. III. 1742. – Zagreb, 23. VII. 1808.) bio je vojni kapelan varaždinskoga generalata, župnik u Garešnici (1774.–1791.) te vjeroučitelj i altarist u Zagrebu (1791.–1808.). Priredio je njemačku i hrvatsku kajkavsku gramatiku: *Pomum granatum oder der wahre Kern der deutschen Sprache kroatisch expliziert* (Zagreb, 1771.) i *Horvatska gramatika oder Kroatische Sprachlehre* (Zagreb, 1810.). Preveo je ne samo navedeni katekizamski Langov komentar *Velikog katekizma* već i katekizamske propovijedi J. J. Hollanda: *Rastolnačenje evangeliumov nadeljneh* (4 sveska, Zagreb, 1796.–1799.) te *Vesela i*

No *Mali katekizam* postaje ne samo vjeronaučnim priručnikom za učenike nego i temeljnim priručnikom za trajno poučavanje u vjeri sveukupnoga vjerničkog naroda, kako to potvrđuju Vrhovčeve uredbe nakon skupa svećenika 1803. pod njegovim vodstvom. Vrhovčevu isključivu orijentiranost na *Austrijski katekizam* potvrđuju i *Constitutiones* kad preporučuju to Langovo djelo. Sve je to dovoljno jasan znak da Vrhovac u vrijeme održavanja sinode pokazuje punu vjernost jozefinističkom preuređenju katehizacije u Habsburškoj Monarhiji i da je prenosi u Zagrebačku biskupiju, a time potvrđuje i obazrivost prema jansenističkom nadahnuću tog katekizma kojem je bio vjeran njegov sastavljač Ignaz Johann Felbiger.⁸⁶

4.4. Vrhovčevo izdanje djela jansenista Mésenguya

Šanjek spominje da je Vrhovac dao tiskati *Memoriale vitae sacerdotalis* (Zagrabiae, 1803.),⁸⁷ priručnik za duhovnost svećenika,⁸⁸ ali nije uočio da je te iste godine dao također tiskati djelo *Exercitia pietatis desumpta e sacris litteris e liturgia Ecclesiae* (Zagrabiae, 1803.) Francois-Philippea Mésenguya.⁸⁹ On je jedan od velikih jansenističkih pisaca, autor brojnih djela, među kojima je osobito važno *Exposition de la doctrine chrétienne* (1744.). U njem se suprotstavlja baroknom katolicizmu prihvaćajući ideje prosvjetiteljstva i koristeći ih upravo u predstavljanju kršćanskog učenja onima koji su već bili zadojeni prosvjetiteljskim idejama.⁹⁰ Spomenuto djelo zabranile su najviše crkvene vlasti u Rimu. S Mésenguyem počinje u povijesti jansenizma treće razdoblje, koje se očituje u povezanosti jansenista s velikaškim dvorovima pa se i naziva »dvorski jansenizam«. Djelo *Exercitia pietatis desumpta e sacris litteris e liturgia Ecclesiae* nije zabranila Kongregacija Indexa, ali je pisano u duhu jansenizma; autor je, naime, nazivan drugim Quesnelom.⁹¹ Pisac ga je

za čitati ugodna *Pripovest od grofice Genoveve* (Zagreb, 1808). Njegovim spisom smatra se i *Vnogovrsna pobožnosti zvršavanja* (Zagreb, 1802.).

⁸⁶ Johannes HOFINGER, *Geschichte des Katechismus in Oesterreich von Canisius bis zur Gegenwart*, 145; 183; Franjo Emanuel HOŠKO, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, Zagreb, 1985., 133.

⁸⁷ Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, 392.

⁸⁸ Autor priručnika nepoznat je francuski svećenik. U samom naslovu Vrhovčeva izdanja spominje se da je djelo više puta tiskano, a u popratnoj riječi izdavača ističe se kako je tiskano na želju »zagrebačkog biskupa koji žarko nastoji da svećenici prednjače ponašanjem i svetošću pred ostalim vjernicima«. Nema drugih naznaka o piscu i o vremenu nastanka knjige. Sadržaj knjige pak jasno otkriva da je riječ o zahtjevnom priručniku svećeničke duhovnosti, a prenošenje teksta Ludovica Blossiusa (de Blois) iz 16. stoljeća nameće misao da djelo osobito poštuje otačku i skolastičku duhovnu literaturu (str. 283–287).

⁸⁹ Francois-Philippe Mésenguy (1677.–1763.) bio je poglavar sjemeništa Dormans-Beauvais, preureditelj *Breviaire de Paris* (1736.) i *Missel de Paris* (1738.). Glavno mu je djelo *Exposition de la doctrine chrétienne* (1752.). Kad je prevedeno na talijanski, došlo je 1761. na indeks, ali vlade Španjolske, Habsburške Monarhije, Francuske, Napuljskog kraljevstva i Venecije nisu proglasile zabranu pape Klementa XIII. – Usp. Hubert JEDIN (ur.), *Velika povijest Crkve*, 5. svezak, Zagreb, 1978., 369.

⁹⁰ Djelo je prevedeno i na njemački u četiri sveska; doživjelo je dva izdanja (1781. i 1786.). Gotovo sva druga Mésenguyeva djela također su prevedena na njemački jezik i tiskana na austrijskom području. – Usp. Peter HERSCHE, *Der Spaetjansenismus in Oesterreich*, 413, 414.

⁹¹ Pastoralni teolog Joseph Lauber, i sam jansenistički usmjeren, ovo je djelo preveo na njemački jezik; doživjelo je četiri izdanja (usp. Regalat ČEBULJ, *Janzenizem na Slovenskem in frančiškani*, Ljubljana, 1922., 9). Latinski prijevod tog djela objavljen je 1790. i u Pešti (Peter HERSCHE, *Der Spaetjansenismus in Oesterreich*, 413). U Sloveniji je taj molitvenik 1813. doživio svoje dvanaesto izdanje. Čebulj ga smatra jansenističkim djelom (Regalat ČEBULJ, *Janzenizem na Slovenskem in frančiškani*, 40).

priređio za učenike kolegija i pitomce sjemeništa u Beauvaisu i predstavlja primjer visoko zahtjevne svećeničke duhovnosti u duhu jansenizma.⁹²

Sam je Vrhovac napisao uvod u zagrebačko izdanje *Exercitia pietatis desumpta e sacris litteris e liturgia Ecclesiae*. Upravo Vrhovčevu brigu o mladim svećenicima Geczy izričito označuje nastojanjem da se njihova moralna razina uzdigne na razinu koju je zacrtao Tridentski sabor,⁹³ a Škreblin je prosudio Vrhovčeve *Constitutiones* i druge pastoralne uredbe riječima: »Kao neki moto Vrhovčevih nastojanja mogli bismo kratko sažeti ovim riječima: 'omnia restaurare secundum concilium Tridentinum'.«⁹⁴ No za Vrhovca vrijedi, kao i za njegove neposredne prethodnike na stolici zagrebačkih biskupa, ono što Dolinar piše općenito o naravi pripadanja austrijskih biskupa jansenizmu, osobito kad prosuđuje teološke temelje organizacije pastoralnog djelovanja slovenskih teologa. Oni, naime, nisu raspravljali ni o milosti ni o opravdanju, premda je upravo ta rasprava bit Jansenova teološkog mišljenja, jer su se zajedno sa slovenskim biskupima distancirali od Jansenovih teoloških zabluda i Rimu priznavali vlast vrhovnog prosuditelja u tim pitanjima. Tako su postupali i drugi jansenisti u Habsburškoj Monarhiji. Kod njih je uočljiva kritika barokne pobožnosti i zahtjev za produblivanjem studija Svetog pisma i otačke literature i boljeg razumijevanja svega što spada na sakramente pokore i euharistije.⁹⁵ Kad je riječ o nastojanju oko boljeg razumijevanja tih sakramenata, tada se zapravo radi o zahtjevu koji je u skladu s pastoralno-obnoviteljskim odlukama Tridentskog koncila. Taj zahtjev o punom skladu s odlukama Tridentskog sabora ipak nije dovoljan razlog da se one koji ga postavljaju isključivo prosuđuje po njemu jer ih ponajprije izjednačuje s jansenistima koji su zastupali strogu sakramentalnu praksu. Zato je opravdano svrstati ih među kasne janseniste, zapravo među zastupnike obnovenog katoličanstva u sustavu jozefinizma.⁹⁶

Zaključak

Treba imati na umu da je sam Vrhovac svojom sinodalnom konstitucijom 1803. odredio da se odredbe Tridentskog sabora »moraju održavati samo ako nisu protivne kraljevskim

⁹² Vrhovčevo izdanje *Exercitia pietatis desumpta e sacris litteris e liturgia Ecclesiae* počinje njegovim uvodnim riječima svećenicima (3/-/6/), zatim slijede jutarnje molitve (1-9), Božje i crkvene zapovijedi (9-16), molitve za primanje sakramenta pokore (16-25). Glavninu knjige čine: priprava za misu (26-70), s osobitim razmatranjem otajstava Kristova života i smrti (52-61), zatim zahvala za misu (71-128), biblijski tekstovi za svakodnevno razmatranje (128-174), litanije Imena Isusova i Svih svetih (208-215; 272-281), himni i psalmi te ogledalo ispita savjesti (316-321) i na kraju večernje molitve (324-328).

⁹³ Tiburtius GECZY, *Beitraege zur Lebensgeschichte des Agramer Bischofs Maximilian Verhovacz (1752.-1827.)*, Wien, 1938. (strojopis), str. 12, 30, 116: »Das sittliche Niveau des Klerus erreichte langsam die vom Tridentinum verlangte Hoehe ...«.

⁹⁴ Tim riječima Škreblin nehotice priznaje da Vrhovac spada među one biskupe u Habsburškoj Monarhiji koji su bili nezadovoljni katoličkim barokom pa nastoje u razdoblju jozefinizma provesti uredbe Tridentskog koncila po principima obnovenog katoličanstva. – Usp. Ivan ŠKREBLIN, »Pastorizacija u gradu Zagrebu kroz 18. i 19. stoljeće«, u: *Kulturno povijesni zbornik Zagrebačke nadbiskupije u spomen 850. godišnjice osnutka*, 1. dio, Zagreb, 1944., 745, 746.

⁹⁵ Juraj KOLARIĆ, *Maksimilijan Vrhovac, 1787.-1827.*, 435. – Vrhovčevo nastojanje oko prijevoda Svetoga pisma još uvijek nije dovoljno istraženo.

⁹⁶ France Martin DOLINAR, »Teološko ozadje Herbersteinovega časa«, u: *Herbersteinov simpozij v Rimu*, Celje, 2004., 18, 19.

odredbama».⁹⁷ Naravno, nije opravdano zaboraviti da je Vrhovac šutio u vrijeme kad je Franjo Milašin objavio izričit galikanistički spis. Nadalje, Vrhovčevu je pripadanje slobodnim zidarima bila »epozoda«, ali jasno ukazuje da je on neposredno prije imenovanja za zagrebačkog biskupa bio radikalni jozefinist i prosvjetitelj u zaletu razmahalog jozefinizma. Poslije smrti cara Josipa II., u vremenu kasnog jozefinizma, Vrhovac se suprotstavio jozefinističkom apsolutizmu na polju politike i germanizaciji na polju kulture,⁹⁸ ali je u crkvenim pitanjima ostao i nadalje vjeran kasnom jansenizmu, pretočenom u obnovno katoličanstvo u sustavu jozefinizma.⁹⁹ Vjerno slijedi *Austrijski katekizam* i njegova sinoda o njemu govori kao o temeljenom priručniku za katehizaciju, a sinoda preporučuje svećenicima kao osnovne pastoralne priručnike katekizam i teološko djelo jansenista F. A. Pougeta i tumačenja *Velikog katekizma* J. Langa, također napisana u jansenističkom duhu. Vrhovac k tome svojim svećenicima direktno pripravlja djelo za svećeničku duhovnost jansenista Mésenguya. Sve to dovoljno jasno govori da Vrhovac do smrti nije odustao od jansenističkih stavova u sklopu obnovnog katoličanstva. Ne treba zaboraviti da je u obnovljenom sjemeništu vladao jansenistički program odgoja, a program nastave je bio posve u skladu s državnim jozefinističkim uredbama.¹⁰⁰ Da je Vrhovac takav ostao do smrti, svjedoči zapis da je na samom kraju života izrazio želju da njegovi prijatelji prenesu caru Franji I. kako mu i na samrti iskazuje poštovanje.¹⁰¹ Sve to govori dovoljno jasno da Vrhovac nije biskup po mjeri Tridentuskog sabora ukoliko je on nadahnuo katoličku obnovu. Njegovo pozivanje na odluke Tridentuskog sabora znači samo da ih prihvaća onako kako ih je predstavio jansenizam, preoblikovan kao obnovno katoličanstvo u sastavnicu jozefinizma. No upravo to znači da nije bio liberalan biskup, već ozbiljan i zauzet tražitelj najboljeg načina života i djelovanja vjernika i svećenika u svojoj biskupiji na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, što ga je u ondašnjim okolnostima nužno svrstalo među tzv. kasne janseniste među jozefinistima.

⁹⁷ Juraj KOLARIĆ, »Prosvjetiteljstvo i jozefinizam u Zagrebačkoj biskupiji«, u: Antun ŠKVORČEVIĆ, *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094 – 1994. Zbornik u čast kardinala Franje Kuharića*, Zagreb, 1995., 313.

⁹⁸ Usp. Jaroslav ŠIDAK, »Hrvatske zemlje u Vrhovčevu doba«, u: Maksimilijan VRHOVAC, *Dnevnik. Diarium*, sv. 1, Zagreb, 1987., str. IX–LI; Dragutin PAVLIČEVIĆ, »Maksimilijan Vrhovac. Život i djelo«, *nav. dj.*, LII – LXXIX.

⁹⁹ France M. Dolinar razlikuje tri skupine jansenista u Habsburškoj Monarhiji: filojanseniste, umjerene i radikalne janseniste. Među filojanseniste ubraja gotovo sve biskupe za vladavine Marije Terezije koji su se zauzimali za obnovu katoličanstva i u isto vrijeme bili vjerni visokim crkvenim vlastima u Rimu. Umjereni se jansenizam bio razmahao potkraj vladanja Marije Terezije, dok su predstavnici radikalnog jansenizma prihvatili politiku cara Josipa II. i gotovo bez suzdržavanja slijedili njegove pothvate u izgradnji državne Crkve. – ISTI, *Jožefinci med Rimom in Dunajem. Škof Janez Karel grof Herberstein in državno cerkvenstvo*, 46, 47.

¹⁰⁰ Ivan ŠKREBLIN, »Odgoj i nastava u zagrebačkom sjemeništu 1578. – 1900.«, u: *Kulturno poviestni zbornik Zagrebačke nadbiskupije u spomen 850. godišnjice osnutka*, 1. dio, Zagreb, 1944., 695.

¹⁰¹ Tiburtius GECZY, *Beitraege zur Lebensgeschichte des Agramer Bischofs Maximilian Verhovacz (1752.–1827.)*, 118.

Summary

*WAS BISHOP VRHOVAC ECCLESIASTICAL RENOVATOR IN THE SPIRIT OF
THE COUNCIL OF TRENTO OR JENSENTIST?*

Public figure of Maximilian Vrhovec, the bishop of Zagreb, for a long time is a subject of interest of Croatian historiography, especially within social and ecclesiastical history. While social historians investigate his political and cultural activities, ecclesiastical researchers examine his role in the Church. Present day investigations of ecclesiastical historians include Vrhovac's role in the religious life of the bishopric of Zagreb in the period between the end of the eighteenth and the beginning of the nineteenth century. Their conclusions differ from the assumptions of their predecessors from the mid twentieth century (Tibor Geczy, Franjo Cvetan and Ivo Škreblin). These new investigations look at Vrhovac's activities taking into account his enthusiasm with the ideas of Josephinism. Therefore, author of this article analyses bishop's activities maintaining that Vrhovec was keen supporter of Jansenism, which was a branch of Josephinistic ideas and Catholic renovation.

KEY WORDS: *Vrhovac, Josephinism, synod, Jansenism.*